

УДК 81'373.21

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.80765

ВНЕСОК ЯРОСЛАВА-БОГДАНА РУДНИЦЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТОПОНІМІКИ

© Л. О. Гапон

У статті стисло викладено науковий доробок відомого славіста української діаспори Я.-Б. Рудницького в галузі топоніміки. Проаналізовано мовознавчу працю вченого «Географічні назви Бойківщини», що містить розгляд топонімів (гідронімів, оронімів та ойконімів) у лексико-семантичному, структурному, історичному аспектах. Продемонстровано результати дослідження Рудницьким окремих географічних назв, етнотопоніма «Україна». Висвітлено погляди вченого на проблему топонімійної метонімії.

Ключові слова: ономастика, топоніміка, топоніми, гідроніми, ороніми, ойконіми, Бойківщина, етимологія, пропріативи, етнотопоніми.

This article summarizes the scientific achievements of Ya– B. Rudnytsky in the sphere of toponomastics. The linguistic analysis of the researcher's paper «Geographical Names of Boikivshchyna» considering toponyms (hydronyms, oronyms, and oikonoms) in lexical – semantic, structural, historical aspects is given. The results of Rudnytsky's research of certain geographical names as well as an ethnotoponym "Ukraine" are shown. The researcher's views on toponymic metonymy issue is elucidated

Keywords: onomastics, toponymy, toponyms, hydronyms, oronyms, oikonoms, Boykivshchyna, etymology, proper names, ethnotoponyms

1. Вступ

На сучасному етапі помітне місце в лінгвістичних дослідженнях посідають питання вивчення й системної характеристики наукового доробку українських мовознавців, чий імена донедавна залишалися поза сферою культурологічного та спеціального історіографічного розгляду. Це стосується, зокрема, українських учених, які жили і творили поза межами України. Відомий мовознавець П. Гриценко відзначає їхню «відданість науці й українській національній ідеї, ...яка додавала їм снаги творити в середовищі, де особливо не переймалися нашими національними проблемами, де знання про українське не належали до інтелектуальних чи культурних пріоритетів. За таких умов треба було мати високу фахову кваліфікацію і відповідну силу наукових аргументів, щоб зуміти зацікавити неукраїнців нашими справами, щоб органічно вводити українські наукові й культурні цінності в західноєвропейський і американський науковий контекст» [1].

Одним із таких подвижників української науки був Ярослав-Богдан Рудницький, визначний мовознавець діаспори, чий науковий здобуток став фундаментом для подальшої розробки певних лінгвістич-

них проблем. Насамперед це стосується його досліджень з української топонімії.

Етимологізацією українських топонімів Я.-Б. Рудницький почав займатися ще в студентські роки, коли його наставником у цій галузі був професор В. Ташицький. Згодом молодому вченому випала нагода працювати із видатними ономастами – Максом Фасмером і Джорджем Герулісом у Берліні (1938–1940), з Ернстом Шварцем у Празі (1940–1943). Упродовж 1938–1987 років Я.-Б. Рудницький був учасником 16-ти міжнародних ономастичних наукових конференцій, виступаючи з доповідями, дискутуючи, головуючи на сесійних засіданнях [2]. У 1951 році учений організував роботу Ономастичної комісії при УВАН у Вінніпезі і впродовж 20-ти років був редактором його періодичного наукового видання «Ономастика», 50 номерів якого вийшло за загальною редакцією вченого [2]. Крім того, з 1959 року він був головою Канадського назвознавчого товариства, з 1967 року – президентом Канадського інституту ономастики, з 1972 року – заступником голови Міжнародного комітету спеціальної ономастики при ООН.

Однак незважаючи на майже щорічні виступи визначного вченого в рамках міжнародних наукових

конгресів (1934–1991 роки) та численні публікації, в сучасному українському мовознавстві його багата ономастична спадщина практично не досліджена.

2. Огляд літературних джерел

Доробок Ярослава-Богдана Рудницького як ономаста величезний і широко відомий в наукових колах Заходу. Канадський дослідник Стефан Голуток-Голик у праці «Я.-Б. Рудницький і розвиток української ономастики: Ономастична бібліографія 1935–1995» називає 35 основних назвознавчих робіт, 5 праць з ономастичної теорії, 20 публікацій з української, 14 – зі слов'янської, 20 – із загальної ономастики, 82 роботи з української топоніміки, 10 праць про українських назвознавців, 26 оглядів та рецензій ономастичних видань, 5 передмов до тематичних публікацій, 5 випусків ономастичної бібліографії, 18 виступів на наукових конгресах, 23 публікації на дотичні до ономастики теми – всього 243 позиції [2].

У материковій Україні перші крихти інформації про доробок українсько-канадського ученого як ономаста з'являються в роботах, виданих вітчизняними мовознавцями тільки в переломному для української історії 1991 році. У підручнику для студентів педінститутів «Історія українського мовознавства» С. П. Бевзенка названо працю «Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny» [3]. У монографії М. Л. Худаша і М. О. Демчук «Походження українських карпатських і прикарпатських населених пунктів» згадуються праці представників львівської ономастичної школи – учнів професора Ташицького (тоді завідувача кафедри славістики Львівського університету) – Я.-Б. Рудницького, З. Штібера, С. Грабця, написані в другій половині 30-тих років ХХ ст. і присвячені аналізу бойківської, гуцульської, лемківської топонімії. Автори монографії зазначають, що «метод і методика дослідження» у львівських дослідників схожі, матеріал подано в алфавітному порядку, лише у С. Грабця та Я.-Б. Рудницького його ще «розташовано в межах відповідної класифікаційної схеми». У монографії подано короткі (в межах абзацу) коментарі стосовно робіт С. Грабця і З. Штібера. Окремого абзацу, де йшлося б про працю Рудницького «Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny», немає [4].

У часи незалежної України ім'я канадського ученого як одного з основоположників регіонального аспекту української топоніміки згадується практично в усіх дослідженнях з цього питання, однак до сих пір відсутній повний і об'єктивний аналіз його ономастичної діяльності. Тому у статті визначається внесок Я.-Б. Рудницького в розвиток української топоніміки.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – встановити внесок відомого лінгвіста діаспори у розвиток української ономастики та показати актуальність його праць як для мовознавців свого покоління, так і для наступників.

Для реалізації поставленої мети було виконано такі завдання:

– окреслено сферу ономастичних зацікавлень Я.-Б. Рудницького;

– описано особливості етимологізації ученим онімів у статтях, присвячених окремим географічним назвам та етнотопонімам;

– зроблено аналіз монографії Я. Рудницького «Географічні назви Бойківщини», в рамках якої висвітлено науково-методологічні засади створення словничка бойківської топографічної термінології, показано логіко-структурні особливості побудови його гасел, продемонстровано специфіку вивчення Я.-Б. Рудницьким топонімів у лексико-семантичному, структурному, історичному аспектах.

4. Проблематика ономастичних праць Я.-Б. Рудницького

Починаючи з 30-х років у наукових виданнях з'являються розвідки Рудницького про географічні назви: Кульчичі («Літопис Бойківщини», 1935), Самбір («Język Polski», 1935), Теребовлю («Język Polski», 1937), Стрий («Іван Огієнко. Ювілейний симпозіум», 1937), Семигинів («Наша Батьківщина», 1937), Жулин («Думка», 1938), Львів («Zeitschrift für Namenforschung», 1941), Дрогобич («Zeitschrift für Slav. Philologie», 1944). Характерною рисою цих статей є сумлінний і скрупульозний аналіз відомих гіпотез щодо етимологій даних онімів, наведення всіх топонімічних похідних назв не тільки на теренах України, але і в інших слов'янських країнах.

Предметом зацікавлення відомого філолога діаспори було також походження етнотопоніма «Україна». Глибока і ґрунтовна характеристика концепції Ярослава Рудницького з цього питання представлена у праці «Назва «Україна» Юрія Шевельова, який убачає заслугу відомого ономаста діаспори в тому, що той переніс обговорення цієї важливої проблеми в наукову площину, здійснивши структурно-граматичний аналіз слова і назви «Україна» і визначивши їх первісне значення та семантичну еволюцію. Історичний розвиток і слова, і етнотопоніма пояснюється, як зазначає Ю. Шевельов, «на великому фактичному матеріалі з залученням паралелей з інших слов'янських мов» [5].

Важливою проблемою, яка цікавила відомого канадського українця, була проблема топонімійної метонімії, зокрема критерії визначення первинності/вторинності в однойменних ойконімах і гідронімах (оронімах). Я.-Б. Рудницький в цьому питанні опирався на досвід своїх попередників, вважаючи первинною назву річки чи гори, яка й дала назву населеному пункту. Прямолінійний підхід до співвідношення часу фіксації власних назв в історичних джерелах і визначення первинності назви привів мовознавця до хибного висновку, що первинною є назва, засвідчена в пам'ятках першою. На думку сучасних ономастів, це не завжди відповідає дійсності, тому при однойменності гідронімів/ойконімів потрібно враховувати передусім мотиваційні ознаки та словотвірну структуру цих пропріативів.

Предметом дослідження відомого мовознавця діаспори були також міжмовні зв'язки у сфері ономастики, зокрема особливості передачі топонімів іншою мовою, вироблення єдиних і науково виправданих вимог транслітерації українських імен, прізвищ і

географічних назв, питання правопису та функціонування українських онімів у чужих мовах.

У 1942 році у Празі було опубліковано працю Я.-Б. Рудницького «Українські місцеві назви». У 1943 році у Берліні вийшла друком робота «Ortsnamenverzeichnis der Ukraine» («Українські топоніми») – найповніший досі список українських місцевих назв. У 1938 році в Парижі на Першому міжнародному з'їзді ономастів учений виступив із доповіддю про взаємні впливи в назовництві «Zur Frage der zwischensprachlichen Beziehungen auf dem Gebiete der Toponomastik» («До питання міжмовних відносин в галузі топоніміки»).

Дослідивши закономірності змін імен та прізвищ українського походження в англослов'янському середовищі Канади і США Я.-Б. Рудницький на Восьмому інтернаціональному з'їзді лінгвістів у Осло в 1957 році висуває концепцію «ономастичного білінгвізму». Заслужують на увагу праці Я.-Б. Рудницького «Канадські місцеві назви українського походження» (1951, 1957), «Слов'янські географічні назви в Манітобі» (1973), «Передвісник українства в Канаді: Про топонім Хортиця в провінції Манітоба» (1951), «Місцева назва «Петлюра» в Манітобі» (1949), «Походження і значення топоніма гора Полетики на межі Британської Колумбії і Аляски» (1981), «Мис Громченко – український топонім на Алясці» (1882) та ін. [14–23].

Практичні аспекти досліджень, пов'язані з перекладом, акцентною і фонологічною структурою, правописом, відмінюванням, валентністю морфем тощо українських онімів, детально розкриваються у наукових працях «Декілька слів у справі географічної топонимістики і транскрипції чужомовних географічних назв на українських мапах», «Апеліативна і ономастична функція акценту у слов'янських мовах» тощо.

Однак найбільше Я.-Б. Рудницький відомий в ономастиці завдяки своїй фундаментальній студії «Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny» («Географічні назви Бойківщини»), яка уперше вийшла друком у 1939 році.

5. Результати досліджень

Монографія «Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny» («Географічні назви Бойківщини») – це перша в українському мовознавстві спроба розглянути топонімію одного з історико-етнографічних регіонів України. На думку відомого ономаста Дмитра Бучка, саме Ярослав Рудницький заклав «наріжний камінь у будівлю сучасної української топоніміки» [6].

Як зазначає сам автор монографії, ним зібрано за чотири роки близько 10000 географічних назв, однак матеріалом дослідження в цій праці послужили лише 2500 найменувань гідронімів, оронімів та ойконімів. Передувала збору географічних назв Бойківщини робота над установленням території бойківського діалекту, яка була окреслена вченим за студією Софії Рабій-Карпинської «Діалект бойків (фонетика і морфологія)» [7].

Значною заслугою Я.-Б. Рудницького є також запис народних географічних термінів – загальних назв, якими місцеве населення називає географічні об'єкти. Враховуючи роль частини цих термінів у поясненні великої кількості відповідних власних географічних назв, дослідник оформив їх у вигляді словничка бойківської топографічної термінології. Укладаючи словничок, автор доповнив власноручно зібрані термінолексеми термінами з уже друківаних словників бойківського діалекту, а також порівняв весь матеріал із відповідниками, зафіксованими в словниках української мови, зокрема в словниках Є. Желехівського і Б. Грінченка.

Словник народної бойківської географічної термінології становить специфічну групу лексики, що відображає спостереження населення цього регіону над природою, яка його оточує, і «консервує» в собі цілісну лінгвістично-географічну історію Бойківщини. До реєстру словника ввійшло 322 лексеми. Усі вони (як слова, так і словосполучення) розташовані в алфавітному порядку за польським алфавітом. Оскільки монографія «Географічні назви Бойківщини» написана польською мовою, то до всіх народних бойківських термінів наводяться їх польські відповідники.

У словниковій статті подано інформацію щодо граматичних, семантичних, орфоепічних та словотворчих особливостей лексичних одиниць. Цифри, зазначені курсивом біля діалектних слів і текстів, вказують на місцевість, де були записані (самі ж назви поселень подаються у списку від 1 до 300), наприклад: *kernyća*, -i f.=*kernyci*, -i 87, 107, 224 R (*'studnia z wodą dopicia'*, *studnie* 107 R (Hr*krynyc'a*'ts', *Żeł krynyc'a*'ts'). Такий запис означає, що варіантні назви *керниця/керниці* записані Рудницьким в таких населених пунктах, як Кам'янка, Липовиця і Суходол Долинського повіту, *студне* – у селі Липовиця того ж повіту [8].

Бойківські географічні терміни обов'язково супроводжуються формами родового відмінка однини, вказівкою на рід., наприклад: *javoryna*, -y f. '*las jaworowy*' (Hr, *Żeł drzewo jaworowe*') [8]; *pasovysko*, -a n. '*pastwisko, miejsce dla wypasu bydła*', *tam de xudoba paše* 65 R (Hr*pasovyško*'ts', *Żeł* 'ts') [8].

Якщо слово має два чи більше значень, то кожне з них подається й витлумачується в одній словниковій статті за порядковими номерами, позначеними арабськими цифрами, наприклад: *bajura*, -y f. 1. '*bloto*'; 2. '*głęboka jama z błotem*' BS (Hr, *Żeł* 'ts') [20]; *moćar*, -a m. 1. '*bagniste miejsce zarosłe, moczar*' (Hr, *Żeł brak*); 2. *>m'oćer* 107 R '*male stawki dla moczenia konopi*', *mali stawki, de kołopni moćut* 107 R (Hr, *Żeł pod.*) [8].

В окремих випадках є посилання на походження слова, наприклад: *gruń, gruny* f. 1. '*góra, wzgórze*' (Hr, *Żeł brak*); 2. *szczyt, wierchołek góry*' (Hr*brak, Żeł* 'ts'); 3. '*pole górskie, polana wysoka*' 72 R (Hr, *Żeł brak*). Z rum. *grui* '*pagórek*' Tiktin 705 [20]; *s'yhła*, -y f. '*las jodlow gęsty*', *hustyj smerekowyj lis* 263 R (Hr, *Żeł* 'ts'). Z rum. *sihla* '*gęsty wysoki las*' Tiktin 1423 [8].

Монографія «Географічні назви Бойківщини» містить розгляд топонімів у лексико-семантичному, структурному, історичному аспектах. Як зазначає автор, його праця має швидше описовий характер, ніж етимологічний, основна увага в ній зосереджена на лінгвістичному аналізі пропріативів, відображенню в них лексико-граматичних процесів [8].

Джерелами дослідження слугували діалектологічні записи географічних термінів і топонімів різних класів у місцевому мовленні, результати анкетування, географічні та історичні карти, довідники, дані друкованих історичних пам'яток, починаючи з XIV ст. За словами дослідника, найточнішим матеріалом були діалектологічні записи, оскільки опирались вони на інформацію мешканців цієї місцевості, хоча деякі назви сіл чи їх частин звучали по-різному в даному селі і в сусідніх селах. У таких випадках подано обидва звучання назви, наприклад: *Ту́сіу* (записано в Болехові) – *Туса* (записано в Багноватій) тощо [8].

Виходячи з денотатно-номінативної класифікації власних назв, Я.-Б. Рудницький виділяє три групи топонімів: гідроніми, ороніми та ойконіми і здійснює детальний і глибокий аналіз кожної з цих груп в плані семантики твірних основ топонімів, а в деяких випадках звертає увагу на структуру та словотвірні особливості.

Ярослав Рудницький поділяв топоніми незалежно від об'єкта номінації на чотири групи:

- 1) назви топографічні;
- 2) назви, що походять від назв місцевих;
- 3) назви, що походять від назв особових;
- 4) назви, що походять від назв племінних [8].

У межах кожної з цих груп виділяються окремі підгрупи. Поза увагою дослідника не залишається ступінь уживаності тих чи інших лексико-семантичних груп, трансформація назв під впливом народної етимології, що стосується здебільшого запозичень. За походженням топоніми розмежовуються на питомі (в їхній основі – праслов'янські, протокорнійські або українські лексеми) та запозичені (серед останніх дослідник виділяє дуже давні і новіші).

Топонімний матеріал у праці Я.-Б. Рудницького класифіковано за семантикою в алфавітному порядку, тобто кожен досліджуваний топонім в окремій словниковій статті, а не за топоформантами, як це прийнято в сучасній топоніміці. Словотвірні особливості топонімів визначаються дослідником лише в групі пропріативів, утворених від присвійних назв. Тут варто звернути увагу, що на сучасному етапі більшість ономастів вважає, що «семантичним студіям повинні передувати дериватологічні, здатні охоплювати загальні положення, закономірності, які виявляються, конкретизуються у семантиці твірних основ конкретних топонімів» [9, 10], оскільки з'ясувати походження неможливо без індивідуального підходу до аналізу кожної назви, взятої на широкому фоні аналогічних утворень.

При аналізі онімного матеріалу Я.-Б. Рудницький керувався певними засадничими принципами. Кожна географічна назва (гідронім, оронім чи ойконім) Бойківщини простежується в діяхронії: від найдавніших фіксацій в історичних пам'ятках до су-

часних автору звучань. Укладаючи словник, автор зазначав: «В процесі складання матеріалу на перший план висуваю, звичайно, історичний матеріал, і лише після цього долучаю сучасний матеріал, складаючи його в межах кожної назви в алфавітному порядку» [8]. Пояснення до назви дається тільки в тому випадку, якщо топонім пов'язаний з рідковживаним і не всім зрозумілим апелятивом, наприклад: *Plawie* 156 SG. *Miejscowość nad tą rzeczką leżąca zywala się w XVI w. Splanie Jabł 43, dziś Plawie* SG; *należy więc za pierwotną postać tej nazwy przyjąć Splanie*. Por. *splan'spadek rzeki, zbieg dwu rzek*, ukr. *splau*, 'I. moczar, bagno, 2. wyspa, 3. tratwa' [8].

Більша частина першофіксацій топонімів представлена в документах українською мовою, хоча трапляються записи і польською мовою, наприклад: *Grabowiec* 50 M, SG; *Hrabovec* 50 R. – *Hrabec* 66 M [8]; *Cisowica*, dziś *Tysowica* (S): *Czisowicza* 1565 Żer I 234. – *Tysowica: Tysowice* (I) XVI AH; *Tisowicza* 1558 HrSD 57; w *Tysowicy* 1756 AGZ XXIII 341; *Tysowice* (f) 1828 Sch; *Tysowica* 1830, 1832 Sch; *Tysowica* M, SG. – *Tysowycá: Tysowycá* K, LB; *Tysowycá, s Tysowyc'i* R – : n. w. *Cisowica, Tysowica* [8].

Розгляд топонімів здійснюється таким чином, що після першофіксації назви вказується документ, де вона записана, потім засвідчення її в інших джерелах у тій самій або варіантній формі, як у прикладі з *Cisowica*. При кожній фіксації історичних матеріалів вказується рік і джерело, в якому засвідчені ці географічні назви. У сучасних матеріалах за допомогою певних літер здійснюється вказівка на карти, анкети і діалектологічні записи, звідки взята назва.

У деяких випадках розкривається етимологія топоніма, тобто встановлюється його твірна основа – певний апелятив, гідронім, антропонім тощо, наприклад: *Opaka* 146 SG, por. *opak* 'naodwrót, naopak'. Według M. Rudnickiego SO XV 49 *nazwa ta stoi w związku z pierwiastkiem *ap- 'wóda, rzeka'* [8].

У цьому випадку Я.-Б. Рудницький чітко виділяє запозичені назви, вказуючи на мову, звідки прийшла назва, наприклад, назвигір: *Czerbul* 37 M, **z rum.** cerb 'jelen' Tiktin 324 [8]; *Plopulec* 30 M. **Z rum.** ploplu 'topola' Tiktin 1191 [8]; *Beškyd* R, por. § 24 i 10. Zapewne pochodzenia **germańskiego**, por. Sarajadowski JP II 162 – 4 [8]; назва водного потоку *Saraj* 71 M, **z tur.** saraj 'saraj, pałac sułtana' Tiktin 1365 [8].

За нашими спостереженнями, географічні назви Бойківщини (гідроніми, омоніми і ойконіми), що аналізуються в роботі, як за твірними основами, так і за будовою є здебільшого слов'янськими.

Дослідження Я.-Б. Рудницьким топонімії Бойківщини поклато початок активному вивченню власних назв цього і суміжних регіонів України. Заслугує схвалення обсяг і повнота зібраного матеріалу, словник бойківської географічної термінології, на який опирався автор при аналізі топонімів, діяхронічний підхід, установа першофіксацій назв, а також чіткість класифікації за семантикою твірних основ.

Відомий український мовознавець Дмитро Бучко справедливо вважає, що видана в 1939 році

праця Я.-Б. Рудницького «Географічні назви Бойківщини» «була першою найповнішою в Україні, а також у тодішній Польщі ономастичною працею, в якій у діахронічному аспекті проаналізовано всі основні назви гідрооб'єктів, назви гір і населених пунктів цього регіону України» [6]. На його думку, вона «і досі зберігає певну свою наукову вартість» [6].

На жаль, у цій студії, на відміну від сучасних топонімічних досліджень, не завжди представлена етимологія онімів, тільки в деяких випадках автор вказує на походження назви, незважаючи на те, що саме етимологічний аспект є одним із найефективніших підходів до вивчення власних назв, тому що дає змогу дослідити всі рівні структури (фонетичної, морфологічної, словотвірної) оніма, а також відновити його базову (доонімну) семантику.

Розглядаючи омонімі оніми з погляду їх формальної будови, мовознавець виділив три основні групи:

1) назви гідрооб'єктів і назви поселень повністю ідентичні, наприклад, *Стрий* – річка і місто, *Бистриця* – потік і село, *Ростока* – потік і село і т. п.;

2) частина співвідносних топонімів збігається у своїй структурі лише частково, наприклад, назва річки порівняно з назвою поселення поширена суфіксом або (рідше) префіксом: *Сможанка* (річка) – *Сможя* (поселення), *Лавочанка* (річка) – *Лавочне* (поселення), *Багноватка* (річка) – *Багновата* (поселення) і т. д.

3) суфіксальним чи префіксальним дериватом виступає назва поселення: *Опір* (річка) – *Опорець* (поселення), *Дністер* (річка) – *Дністрик* (поселення), *Сян* (річка) – *Сянок*, *Сянки* (поселення). Це свідчить про можливе утворення одних назв від інших шляхом словотвірної розбудови.

Підтвердження таким структурно-ономастичним даним автор знаходить в історичних джерелах. Наприклад, у праці «Історія й походження назви міста Харкова» Рудницький доводить первинність назви річки Харків, виходячи чисто з теоретичних міркувань, викладених ним вище, і опираючись на пояснення Брокгауза й Ефрона, що «це поселение по реке, получившее название Харьков» [11].

На думку сучасних ономастів, при однойменності гідронімів і ойконімів варто враховувати мотиваційні ознаки як гідронімів, так і ойконімів. Крім того, найважливішими ознаками для найменувань населених пунктів, є належність їх певним особам, що виражається посесивними формантами **-їь**, **-ів**, **-ин**, пізніше **-івк(а)**, **-щин(а)**, **-их(а)** та ін., а також наявність множинних форм, які спричинені найменуваннями, які дали назви поселенням [12]. Тому у назві міста *Харків* ми первинним вважаємо назву поселення, яка пов'язана з особовим іменем *Харко*.

У розвідках, які пояснюють назви окремих населених пунктів (як-от: *Кульчичі*, *Самбір*, *Стрий*, *Жулин* тощо), Я.-Б. Рудницький враховував ономастичні типи і опирався на них у визначенні етимології цих онімів (наприклад, при аналізі назв *Волинь*, *Дрогобич*, *Самбір* тощо), бо лише визначення ономастичного типу назви приведе, на його думку, до правильного розуміння її етимології. Приміром, аналіз

українських та інших слов'янських топонімів із суфіксом **-инь** дозволив мовознавцеві виділити групи назв, де назва *Волинь/Велинь* трактується як віддієслівна. Таке тлумачення пов'язане із чергуванням голосних **о** – **е**, «відоме лише у дієслівному корені, зв'язаному зі словами *волити* (прасл. *voliti*) та *велити* (прасл. *veliti*) із виразною первісною близькістю значень». Тому первісним значенням оніма *Волинь/Велинь*, відповідно до таких девербативів, як *Тягинь*, Рудницький вважає «місце, де велять/волять щось робити» [13]. Автор висловлює припущення, що, можливо, це місце – старе городище – було якийсь час «головним осідком начальника роду та його дружини й звідси він видавав накази довкілним родам» [13]. На підтвердження своєї концепції автор наводить окремі уривки з історичних джерел, де «засвідчена гегемонія міста Волиня на IX ст.» [13]. Саме через цю важливу роль, що її відіграло городище *Волинь/Велинь* на цій території, його назва поширилась на довколишні племена (*волияни* – *веляняни*) і врешті на всю теперішню *Волинь*.

Матеріал розвідок, у яких представлена етимологія окремих онімів, свідчить про ґрунтовне опрацювання всіх дотичних праць з топоніміки, глибокий і детальний аналіз власних найменувань, досконале володіння порівняльно-історичним методом, власну позицію Ярослава Рудницького. Не завжди ці етимології є правильними з погляду сучасності, але відзначаються обґрунтованістю, прагненням автора чітко представити доказову базу.

6. Висновки

Отже, Ярослав-Богдан Рудницький був основоположником регіонального аспекту української топоніміки, його праця «Географічні назви Бойківщини» («Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny») була першою спробою детального аналізу ойконімів, гідронімів і омонімів цього історико-етнографічного регіону України. Крім неї, у мовознавця є чимало студій і розвідок про поодинокі географічні назви, як-от: *Кульчичі*, *Самбір*, *Теребовлю*, *Стрий*, *Семигинів*, *Жулин*, *Львів*, *Дрогобич*, *Харків* тощо.

Важливими проблемами, які цікавили відомого ономаста, були також проблема топонімійної омонімії, міжмовні зв'язки у сфері топономастики. Більшість робіт автора відзначається поглибленим етимологізуванням власних географічних назв. Значну цінність становлять словники, наявні в текстах робіт або в додатках до них. Тож незважаючи на окремі помилки і деякі неточності, дослідження Я.-Б. Рудницьким української топонімії були вагомим явищем в науці свого часу і багато в чому не втратили своєї наукової вартості й тепер.

Література

1. Гриценко, П. Професор Олекса Горбач і його видання пам'яток української мови [Текст] / П. Гриценко // Пам'ятки України. Історія та культура. – 2001. – № 1-2. – С. 118–121.
2. Голутяк-Голик, С. Рудницький і розвиток української ономастики. Ономастична бібліографія 1935–1995 [Текст] / С. Голутяк-Голик. – Оттава: Парк – Коледж, 1995. – 33 с.

3. Бевзенко, С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови [Текст]: навчальний посібник / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1991. – 230 с.
4. Худаш, М. Походження українських карпатських та прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення) [Текст]: монографія / М. Худаш, М. Демчук. – К.: Наукова думка, 1991. – 268 с.
5. Шевельов, Ю. Назва Україна. Т. 1 [Текст] / Ю. Шевельов // Вибрані праці. Мовознавство. – К.: Вид. дім «Києво – Могилянська Академія», 2008. – С. 421.
6. Бучко, Г. С. Внесок львівських учених у становлення та розвиток української ономастики [Текст] / Г. С. Бучко, Д. Г. Бучко // Історична та сучасна українська ономастика. Вибрані праці. – Чернівці: Букрек, 2013. – С. 416–428.
7. Рабій-Карпинська, С. Діалект бойків (фонетика і морфологія) [Текст] / С. Рабій-Карпинська; ред. М. Лесів // Бойківські говірки. – Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2011. – Т. XVIII. – С. 78–97.
8. Rudnicki, J. B. Nazwy geograficzne Wojkow-szczyzny [Text] / J. B. Rudnicki. – Lwow: Widanie Witold Taszucki, 1939. – 248 p.
9. Карпенко, Ю. О. Топонімія Буковини [Текст] / Ю. О. Карпенко. – К.: Наукова думка, 1973. – 283 с.
10. Бучко, Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття [Текст] / Д. Г. Бучко. – Львів: Світ, 1990. – 144 с.
11. Рудницький, Я. Історія й походження назви міста Харків [Текст] / Я. Рудницький // Ukrainian Free Academy of Sciences. – 1953. – Issue 2. – P. 50–58.
12. Юрків, М. М. Гідронімія – ойконімія паралелі в західноукраїнському ономастиконі [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. М. Юрків. – Харків, 2000. – 19 с.
13. Рудницький, Я. Назви «Галичина» й «Волинь» [Текст] / Я. Рудницький. – Вінніпег: Накладом Українського Народного Дому, 1952. – 32 с.
14. Редька, Я. П. Теребовля етнічно – антропогенна vs. Теребовлі антропонімічної та «жертвовної» [Текст] / Я. П. Редька // Вісник Львівського університету. – 2012. – Вип. 56. – С. 355–367.
15. Рудницький, С. Декілька слів у справі географічної топономастики і транскрипції чужомовних географічних назв на українських мапах (дискусійна) [Текст] / С. Рудницький // Вісник Інституту української наукової мови. – 1930. – Т. II. – С. 30.
16. Рудницький, Я. Кульчиці чи Кільчиці? [Текст] / Я. Рудницький // Літопис Бойківщини. – 1935. – Ч. 5. – С. 38–40.
17. Рудницький, Я. Про місцеву назву «Семигинів» [Текст] / Я. Рудницький // Ukrainian Free Academy of Sciences. – 1958. – Issue 2. – P. 48–49.
18. Рудницький, Я. Про місцеву назву «Стрий» [Текст] / Я. Рудницький // Ukrainian Free Academy of Sciences. – 1958. – Issue 2. – P. 44–47.
19. Рудницький, Я. Слово й назва «Україна» [Текст] / Я. Рудницький. – Вінніпег: Накладом Української книгарні, 1951. – 128 с.
20. Рудницькіяна № 7 [Текст]. – Канада: УВАН, 1991. – 31 с.
21. Rudnicki, J. B. O nazwie miejscowej Sambor [Text] / J. B. Rudnicki // Język Polski. – 1935. – P. 105–110.
22. Rudnicki, J. O nazwie miejscowej Trembowla [Text] / J. Rudnicki // Język Polski. – 1937. – P. 134–140.
23. Rudnyckij, J. B. Zur Frage der zwischen sprachlichen Beziehungen auf Dem Gebiete der Toponomastik [Text] /

J. B. Rudnyckij // Ukrainian Free Academy of Sciences. – 1958. – Issue 2. – P. 17–21.

References

1. Grycenko, P. (2001). Profesor Oleksa Gorbach i jego wydannja pam'jatok ukrai'ns'koi' movy. Pam'jatky Ukrai'ny. Istorija ta kul'tura, 1-2, 118–121.
2. Golutjak-Golyk, S. (1995). Rudnyckij i rozvytok ukrai'ns'koi' onomastyky. Onomastychna bibliografija 1935–1995. Ottava: Park – Koledzh, 33.
3. Bevezenko, S. P. (1991). Istorija ukrai'ns'kogo movoznavstva. Istorija vyvchennja ukrai'ns'koi' movy. Kyiv: Vyshha shkola, 230.
4. Hudash, M., Demchuk, M. (1991). Pohodzhennja ukrai'ns'kyh karpats'kyh ta prykarpat'skyh nazv naselenyh punktiv (vidantroponimni utvorennja). Kyiv: Naukova dumka, 268.
5. Shevel'ov, Ju. (2008). Nazva Ukrai'na. Vol. 1. Vybrani praci. Movoznavstvo. Kyiv: Vyd. dim «Kyjevo – Mogyljans'ka Akademija», 421.
6. Buchko, G. Je., Buchko, D. G. (2013). Vnesok l'viv'skyh uchenyh u stanovlennja ta rozvytok ukrai'ns'koi' onomastyky. Istorychna ta suchasna ukrai'ns'ka onomastyka. Vybrani praci. Chernivci: Bukrek, 416–428.
7. Rabij-Karpyn'ska, S.; Lesiv, M. (Ed.) (2011). Di-jalekt bojkiv (fonetyka i morfologija). Bojkiv's'ki govirky. Peremysl': Peremys'kyj viddil OUP, XVIII, 78–97.
8. Rudnicki, J. B. (1939). Nazwy geograficzne Wojkow-szczyzny. Lwow: Widanie Witold Taszucki, 248.
9. Karpenko, Ju. O. (1973). Toponimija Bukovyny. Kyiv: Naukova dumka, 283.
10. Buchko, D. G. (1990). Pohodzhennja nazv nasele-nyh punktiv Pokuttja. Lviv: Svit, 144.
11. Rudnyckij, Ja. (1953). Istorija j pohodzhennja nazvy mesta Harkiv. Ukrainian Free Academy of Sciences, 2, 50–58.
12. Jurkiv, M. M. (2000). Gidronimno – ojkonomni par-aleli v zahidnoukrai'ns'komu onomastykoni. Kharkiv, 19.
13. Rudnyckij, Ja. (1952). Nazvy «Galychyna» j «Volyn'». Vinnipeg: Nakladom Ukrai'ns'kogo Narodno-go Dому, 32.
14. Red'kva, Ja. P. (2012). Terebovlja etnichno – antro-pogenna vs. Terebovli antroponimichnoi' ta «zhertovnoi'». Visnyk L'viv's'kogo universytetu, 56, 355–367.
15. Rudnyckij, S. (1930). Dekil'ka sliv u spravi geo-grafichnoi' toponomastyky i transkrypcii' chuzhomovnyh geo-grafichnyh nazv na ukrai'ns'kyh mapah (dyskusijna). Visnyk Instytutu ukrai'ns'koi' naukovoї movy, II, 30.
16. Rudnyckij, Ja. (1935). Kul'chychi chy Kil'chychi? Litopys Bojkivshhyny, 5, 38–40.
17. Rudnyckij, Ja. (1958). Pro miscevu nazvu «Se-mygyniv». Ukrainian Free Academy of Sciences, 2, 48–49.
18. Rudnyckij, Ja. (1958). Pro miscevu nazvu «Stryj». Ukrainian Free Academy of Sciences, 2, 44–47.
19. Rudnyckij, Ja. (1951). Slovo j nazva «Ukrai'na». Vinnipeg: Nakladom Ukrai'ns'koi' knygarni, 128.
20. Rudnyckijana № 7 (1991). Kanada: UVAN, 31.
21. Rudnicki, J. B. (1935). O nazwie miejscowej Sam-bor. Język Polski, 105–110.
22. Rudnicki, J. (1937). O nazwie miejscowej Trem-bowla. Język Polski, 134–140.
23. Rudnyckij, J. B. (1958). Zur Frage der zwischen sprachlichen Beziehungen auf Dem Gebiete der Toponomastik. Ukrainian Free Academy of Sciences, 2, 17–21.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Поплавська Н. М.
Дата надходження рукопису 14.09.2016*

Гапон Леся Олексіївна, методист, Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій і моніторингу, бул. Шевченка, 1, м. Тернопіль, Україна, 46000
E-mail: yuzephik@gmail.com